

HISTORIE ŽIDOVSKÉ OBCE V REGIONU KRNOVA A BRUNTÁLU

Jan Stejskal - Petr Aharon Tesař - Pavel Stejskal - Pavel Kuča

Úvod

Historie Krnova, Bruntálu, stejně jako řady jiných slezských měst, je naplněna soužitím, spoluprací, a někdy i konfrontací více národnostních i náboženských skupin. Prolínání kultur – zejména německé, židovské a české - bylo tragicky přerušeno událostmi druhé světové války. Následkem holokaustu a poválečné emigrace byl region ochuzen o přítomnost Židů, poválečné vyhnání pak přeřalo několikasetletou přítomnost spoluobčanů německé národnosti.

Zdejší spoluobčané židovského původu, ač převážně německy hovořící - stejně jako většina příslušníků moravských a slezských židovských obcí, byli loajálními občany Rakousko-Uherska (památku vojáků židovské národnosti, kteří zemřeli v období 1. světové války, připomíná pomník na krnovském židovském hřbitově) a poté i Československé republiky. Ještě 28. října 1937 proběhla v krnovské synagoze slavnostní bohoslužba na počest státního svátku republiky. Mnichovská dohoda a následné odstoupení pohraničí Německu však učinila z těch židovských spoluobčanů, kteří neuprchnuli dále do vnitrozemí Československa, bezbranné oběti nastupujícího nacistického teroru. I ti, kterým se podařilo včas uniknout do vnitrozemí, neunikli smutnému osudu, když nacisté obsadili zbylou část země. S výjimkou několika rodin, kterým se podařilo ještě v letech 1938 - 1939 emigrovat převážně do Anglie, Švédska, či jiných zemí, a s výjimkou těch, kteří ze sionistických pohnutek odešli ještě před válkou do Palestiny, se většina členů židovské komunity stala obětí tzv. konečného řešení židovské otázky. Koncentrační tábory přežilo pouze několik jednotlivců. Ani poválečný režim nenastavil přeživším příznivější tvář. Původně nacisty arizované podniky a živnosti sedostaly do rukou národních správců, a po komunistickém puči v roce 1948 byly uloupeny podruhé zestátněním. Řada zbylých příslušníků židovské menšiny odešla po roce 1948 do emigrace (někteří zůstali v zahraničí již od let 1938/1939). Dnes žijí potomci krnovských a bruntálských rodin židovského původu v Anglii, Izraeli, SRN, Rakousku, USA, Kanadě, a v Jižní Americe. K nápravě majetkových křivd (restituce nemovitostí) došlo v devadesátých letech pouze výjimečně.

Němými svědky minulých křivd zůstávají zchátralá krnovská synagoga a v osmdesátých letech zdevastovaný židovský hřbitov v Krnově, takřka srovnán se zemí je i židovský hřbitov v Bruntále.

Najdeme prostředky k zachování a důstojné obnově alespoň těchto památek – stop přítomnosti židovské kultury a tradic v našem regionu?

Je přáním autorů, aby publikace “Historie židovské obce v regionu Krnova a Bruntálu” byla jedním z impulsů, vedoucích k obnově synagogy v Krnově a jejímu využití ke kulturním účelům. Občanské sdružení Krnovská synagoga uvítá jakoukoliv iniciativu, směřující k tomuto cíli. Vyzýváme kulturní veřejnost ke spolupráci a podpoře záměru obnovy synagogy.

Část výtisků bude věnována zdarma školám v regionu Krnova a Bruntálu a vybraným knihovnám jako příspěvek občanského sdružení Krnovská synagoga k poznání doposud ne příliš diskutované otázky – podílu židovské menšiny na rozvoji regionu. Tato publikace je malou splátkou dluhu, který cítíme vůči těm, kteří se výrazným způsobem zapsali do historie našeho regionu.

Židé v regionu Krnova

Zmínky o pobytu Židů ve Slezsku se váží již k roku 1150. Krnov, slezské město na soutoku řek Opavy a Opavice, je uváděn v dochovaných středověkých listinách přibližně od poloviny 13. století. Již před rokem 1269 získal Krnov privilegia města. Německý název města je Jägerndorf, doloženy jsou však i další formy názvu, česky Kyrnow, latinsky Carnovia. Od přelomu 16. a 17. století mělo město téměř výlučně německý charakter.

Krnovsko se stalo samostatným knížectvím roku 1377. Již v prvních staletích existence města Krnova žili uvnitř jeho hradeb také, roztroušení po celém světě, potomci Izraelovi. První písemná zpráva o nich pochází z roku 1386, kdy městská rada osvědčila, že rabín Jonas dluží svému bratru Jakobovi peníze, za které mu zastavil svůj dům v ulici ševců.

V letech 1390-1411 bylo krnovské knížectví v majetku moravského markraběte Jošta. O jeho poměru ke krnovským Židům se nezachovaly zprávy, je však zaznamenáno, že roku 1394 nechal uvěznit bohaté Židy z celé Moravy, aby od nich v zastoupení krále vymáhal zaplacení peněžních odvodů. Z roku 1399 existuje zmínka, že Židé mají povinnost přispívat na udržování a zkrášlení krnovského farního kostela.

Zejména díky učení církve o vině za ukřižování Ježíše Krista se Židům ve středověké křesťanské Evropě nešlo nijak lehce. Byla jim zakázána řemesla i zemědělství, žít se mohli pouze obchodem a půjčováním peněz. Kolovaly o nich pověry a fámy, Židé byli obviňováni z mnoha zcela absurdních "zločinů" (údajné rituální vraždy) a na základě těchto obvinění pak vyhánění. Pokud už se mohli někde usadit, museli odvádět vysoké finanční dávky. Za účelem financování svých pokladů tolerovali židovské obyvatelstvo jak panovníci, tak šlechta, někdy i města.

Také na počátku 16. století je doložena existence Židů v Krnově a stejně tak ve dvacet kilometrů vzdálené Opavě. Krnovská gruntovní kniha obsahuje zápis o prodeji domu v "židovské" ulici za 140 zlatých. V knize se rovněž zachovalo pozdější přečíslování domu ve vnitřním městě, podle kterého lze zjistit, že se jednalo o objekt v místech dnešní Vodní ulice (dříve Wassergasse).

V roce 1523 koupil krnovské knížectví markrabě Jiří Braniborský z rodu Hohenzollernů z Ansbachu, stoupenec Lutherova učení. Z tohoto období pochází zápis, že mezi 274 občany Krnova, povinnými odvádět daň, bylo také 7 Židů, z toho 2 ženy.

Král Ferdinand, v roce 1527, necelý rok poté, co se stal českým králem, potvrdil Židům práva a privilegia, daná jeho předchůdci, zejména "aby Židé z Prahy a království tohoto Českého vytyknuti a vyhánáni nebyli na věčné a budoucí časy". Věčné časy trvaly krátce, protože záhy došlo k dalšímu vypovídání Židů z různých částí království, pod záminkou, že působí různé škody křesťanskému obyvatelstvu. Král Ferdinand, pro kterého byli Židé v království významným zdrojem poplatků, nejprve bránil tomuto živelnému vyhánění, aby nepřišel o své příjmy, a v tomto smyslu rozeslal řadu dopisů různým zemským pánům. 15. srpna 1535 adresoval dopis Jiřímu Braniborskému kvůli vyhánění Židů ze slezských knížectví Krnov, Opole a Ratiboř. 4. září 1537 opětovně přikazuje král Ferdinand markraběti Jiřímu, aby byli Židé z knížectví Opole a Ratiboř vzati do ochrany a nedocházelo k jejich vyhánění. Již roku 1541 však král Ferdinand dává svým poslům, vyslaným na zemský sněm, instrukci k jednání o vypovězeních Židů ze země českého království. Vypovězení žádala šlechta i města, důvodem byly zprávy o údajném vyzvědačství Židů ve prospěch Turků, stížnosti na nedovolené vyvážení stříbra ze země a poškozování křesťanů lichvářstvím. Král sice v následujících letech posunoval lhůty pro vystěhování Židů, některým Židům uděloval dočasné glejty s povolením k pobytu (za vše si nechal zaplatit), přesto však zejména z měst v Čechách byli mnozí Židé vypovězeni. Po městech, kterým král "milostivě" dovolil vypovědět židovské obyvatelstvo, zpravidla vyžadoval Ferdinand kompenzaci za ušlé příjmy z židovských poplatků a daní. Roku 1557 zasílá Ferdinand úředníkům markrabství moravského dopis s otázkou, "proč a z kterých příčin stavové markrabství našeho Moravského to plemeno židovské pod sebou trpí a tu živnost nekřesťanskou jim provozovati dopouštějí".

Židovské obyvatelstvo bylo vypovězeno z Krnovského knížectví roku 1535 (z Opavy byli Židé vypovězeni již roku 1522 králem Ludvíkem Jagellonským na žádost opavských měšťanů, z Hlubčic byli Židé vypovězeni roku 1543). V listinách německého říšského archivu v Mnichově je roku 1535 zmíněn rabín Jiczmann z Kroměříže (Kremsier) jako přímluvce ponechání Židů v Krnově. Židé se snažili vypovězení oddalovat, avšak nejpozději koncem století musely židovské rodiny město Krnov opustit. Útočiště mohli krnovští Židé nalézt pravděpodobně v Polsku, někteří jednotlivci možná však i v nedaleké Osoblaze. Osoblaha, v majetku olomouckého biskupa, poskytovala v 16. století útočiště židovským uprchlíkům z Prudnika, Hlubčic a dalších měst. Více než 300 následujících let, až do poloviny 19. století, nemohli Židé na území Krnova nabývat nemovitosti, a pokud se mohli v Krnově vůbec objevit, tak jedině ve dnech výročních trhů a po zaplacení zvláštního poplatku (již ale od konce 18. století směli Židé získat dočasný pobyt ve městě v nájmu).

Krnov v 17. století

Krnovsko bylo těžce zasaženo třicetiletou válkou. Poslední Hohenzollern v Krnově, kníže Jan Jiří Krnovský z rodu Hohenzollernů, byl jednou z vůdčích postav protihabsburského odboje protestantské šlechty. Roku 1618 přitáhl se svými vojáky k Osoblaze, městu v majetku olomouckého biskupa, a uložil měšťanům zaplacení výkupného 3 tisíce tolarů, z toho 1 tisíc museli zaplatit místní Židé. Za účast Jana Jiřího Krnovského v odboji bylo krnovské knížectví roku 1622 konfiskováno a předáno katolickým Lichtenštejnům. Roku 1626 však dánská vojska vedená Arnoštem Mansfeldem vpadla do Slezska a obsadila i město Krnov. Měšťané bez boje vydali město Dánům, a ve městě se usadila menší dánská posádka. Avšak již roku 1627 císařská vojska Albrechta z Valdštejna obklíčila s obrovskou převahou město Krnov, a městská rada, aby zabránila válečným škodám, vydala město císařské armádě. Pod kontrolou císaře zůstal Krnov až do roku 1645, kdy bylo město dobyto švédskými vojsky. Švédové však již předtím dvakrát obléhali město v roce 1642 a jednou v roce 1643. Švédská posádka sídlila v Krnově od roku 1645 do roku 1650.

Roku 1625, dříve, než byl Krnov obsazen Dány, byl vydán dánským kancléřem dokument, týkající se možnosti pobytu Židů, pocházejících z Portugalska a později usazených v Hamburku, v krnovském a opavském knížectví. Dokument podrobně upravuje práva Židů v těchto městech (možnost kupování a prodávání domů, provozování obchodu a řemesel, zřízení školy, synagogy a hřbitova, řešení případných právních sporů). Vzhledem ke krátkosti období, ve kterém byl Krnov pod kontrolou dánských vojsk, je málo pravděpodobné, že se některé z židovských rodin portugalského původu v Krnově usídlily. Alfonso Cassuto, který kolem roku 1930 daný dokument zveřejnil, vyslovuje domněnku, že tato smlouva sloužila Židům původem z Portugalska pro jednání s různými úřady v místech, kde usilovali o získání práva se usadit, či zlepšení podmínek k usazení, aby mohli prokazovat, jak na jiných místech (v Krnově a Opavě) jsou jim úřady příznivě nakloněny, a jak široká privilegia jim byla poskytnuta.

Židé v Krnově v 18. století

Císařovna Marie Terezie vypověděla roku 1744 židovské obyvatelstvo z Čech a roku 1745 z Moravy a Slezska kvůli údajné spolupráci Židů s Prusy v období prusko-rakouských válek o Slezsko. Pruský král Friedrich II. totiž uplatňoval nároky na Krnovsko jako potomek jedné z větví rodu Hohenzollernů, kterým bylo knížectví roku 1622 konfiskováno. Císařovna Marie Terezie byla nucena po prohraných válkách odstoupit podstatnou část Slezska Prusku, a po uzavření míru ve Vratislavi roku 1742 obrátila svůj hněv vůči Židům. Rozhodnutí o vypovězení Židů bylo zvráceno až roku 1748, kdy byl Židům povolen návrat, avšak byla zavedena povinnost placení "toleranční" daně.

V pozdějším rakouském Slezsku, rozděleném do tří krajů (vidnavský, opavsko - krnovský a těšínský), povolil pobyt 119 židovským rodinám teprve tereziánský patent ze 17. dubna 1752. 88 rodin mohlo mít domovské právo na Těšínsku, 23 rodin na Opavsku a Krnovsku a 8 rodin na Vidnavsku. Tito Židé však nesměli mít synagogy, rabíny, školy ani nemohli vytvořit židovskou obec. Teprve toleranční patent Josefa II. pro Slezsko z 15. prosince 1781 povoloval Židům veřejné konání náboženských obřadů. Výjimku v rakouském Slezsku představovala pouze města Těšín, kde se židovská obec udržela nepřetržitě od středověku až do moderní doby, a Osoblaha (Hotzenplotz), která jakožto moravská enkláva ve Slezsku byla administrativně spojena s Moravou, kde byli Židé od roku 1454 vypovězeni pouze z královských měst.

Osoblaha byla na dlouhý čas útočištěm mnohých židovských rodin. Po období slezských válek mezi Marií Terezií a pruským králem Friedrichem II. se však hospodářství města ocitlo v dlouhodobé stagnaci. V důsledku prohry Rakouska a ztráty většího dílu Slezska se Osoblaha stala odlehlým pohraničním městečkem mimo hlavní obchodní trasy. Židovské obyvatelstvo se z neperspektivního sídla stěhovalo do větších, rychle se rozvíjejících průmyslových center - Krnova, Opavy, Ostravy (zejména pak během 19. století).

Ustanovení Židovského patentu (Judenpatent) z roku 1752 nepovolovala Židům delší pobyt na

místech, kde se nenacházela žádná židovská obec. Pro Židy, kteří nepatřili k tolerovaným rodinám, byla předepsána přísná povinnost mít doklad o povolení k pobytu, jenž se vystavoval maximálně na období jednoho roku. Delší pobyt na jednom a též místě nebyl dovolen. Jak přísná ustanovení o poskytování přístřeší Židům byla, vyplývá i z toho, že při převzetí knížecí palírny kořalky v Krnově se museli noví nájemci zavázat neposkytnout přístřeší žádným cizím Židům. Také omezení na určitá povolání zůstalo pro příslušníky "mojžíšského" vyznání v platnosti. Podle nich bylo Židům povoleno pouze provozování peněžních obchodů a nájem a prodej hotového zboží. Později, za císaře Josefa II., byl na Moravě a ve Slezsku zvýšen počet tolerovaných židovských rodin a obcí, ve kterých směli žít. Nový dekret z 15. března 1794 umožňoval pobyt příslušníků tolerovaných židovských rodin ve všech slezských obcích, za předpokladu, že tam provozují povolenou živnost, a příslušné místní úřady jsou srozuměny s jejich pobyt. Také pobyt ostatních Židů mohl být strpěn po zaplacení zvláštního poplatku.

Od 19. října 1781 byl Židům povolen vstup na křesťanské školy. Vyučování mělo probíhat tak, aby se křesťanské a židovské děti nemohly cítit ve svém náboženském vnímání zraňovány. Školní modlitba zůstala po přijetí žáků jiného vyznání zachována, ale tito žáci měli při konání zahajovací modlitby zůstat čekat před školními dveřmi a na konci vyučování museli před vyřčením školní modlitby opustit školní prostory. Zůstalo však v platnosti nařízení, že zemřelí Židé nesměli být pohřbeni na katolickém hřbitově.

Ačkoliv v Krnově v období 18. století nebyla usazena žádná vlastní židovská obec a také žádní příslušníci židovského vyznání zde neměli domovské právo, přesto bydleli někteří vyznavači této víry ve městě. V roce 1775 je v zápisech ze zasedání rady města zmíněna zdejší židovská obchodnice s tabákem ("Tabakjüdin"). Zdá se, že se ale neomezovala jen na obchody s kuřáckým zbožím, nýbrž měla také provádět obchody se starými stříbrnými předměty. Poměrně významnou roli hráli obchodníci Benedikt (Baruch) Richter a Benedikt (Baruch) Markus, oba patřící k Židovské obci Osoblaha. První byl distributorem soli a tabáku v Krnově, zabýval se i nákupem a prodejem různého jiného zboží. Stal se pozvolna zámožným mužem, jehož předpis dlužné daně se v roce 1799 zvýšil z 2 zlatých 34 krejcarů na 5 zlatých, a v následujícím roce s ohledem na jeho příslušnost k židovskému náboženství byl ještě zdvojnásoben, takže musel dále platit tuto dávku ve výši 10 zlatých. Svůj kapitál nabízel obchodníkům, kteří potřebovali peníze, za obvyklý úrok. 12. května 1794 mu bylo krajským úřadem přikázáno, aby do 6 týdnů opustil Krnov a odebral se do své rodné obce Osoblaha. Pravděpodobně vedlo k tomuto opatření oznámení obchodníků, sdružených v městském cechu, kterým záleželo na tom, aby se zbavili nepohodlného konkurenta. Avšak Richter zůstal přes tento příkaz v Krnově, takže magistrát 1. července téhož roku intervenoval u krajského úřadu o nové zadržující opatření proti obchodníkovi. Zřejmě ale nechal krajský úřad záležitost padnout, protože Richter ještě roku 1800 žil v Krnově.

Benedikt Markus, obchodník s Osoblahy, se hlavně zabýval prodejem vlny, loje, a medu, které prodával krnovským tkalcům, případně perníkářům, přičemž kvůli platební neschopnosti svých odběratelů často přicházel na soudní procesy s dlužníky, a se svým zbožím byl také pravidelným návštěvníkem krnovských trhů a uživatelem městské váhy. Byl poprvé zmíněn v roce 1784 a provozoval v Krnově své obchody, včetně půjčování peněz, i v dalších letech.

Větší počet příslušníků osoblažské židovské obce se začal zdržovat v Krnově od začátku podzimu roku 1802. Po požáru města Osoblahy dne 24. srpna 1802, který i mnohé tamní Židy zbavil přístřeší, se někteří z nich odebrali do Krnova. Jakmile však začali ve městě a jeho okolí provozovat čilý obchod, stali se hosté pro městské provozovatele řemesel a obchodníky brzy nepohodlnými, a magistrát, nepřátelsky naladěný vůči Židům, nařídil 13. října 1802 jejich vypovězení. Avšak Židé podali odvolání u zemského úřadu, aby dosáhli alespoň prodloužení pobytu do příštího jara, a současně podali na magistrátu podnět, aby byli do rozhodnutí zemského úřadu strpěni ve městě. Zástupci města vyhověli této žádosti pod podmínkou, že Židé se příště omezí se svým obchodem jen na všeobecné dny trhů. Vůdce osoblažských Židů Salomon Karpelus dosáhl krajského úřadu prodloužení pobytu svých spoluvěřících až do léta následujícího roku, a později pravděpodobně získali osoblažští Židé v Krnově i domovské právo.

Mimoto pobývali v Krnově často dva Židé z Bruntálu, totiž Salomon Isak Kohn a jeho bratr Lazar. Salomon Isak Kohn, distributor tabáku v Bruntále, se objevil v Krnově nejprve v roce 1783, kdy usiloval, ovšem marně, o pronájem knížecí palírny kořalky ve městě, aniž by se ovšem osobně objevil na dražbě nájmu. O čtyři roky později se ucházel o nájem práva pálení kořalky v obcích knížecí komory a nájem knížecí palírny kořalky v Krnově a obdržel nájem knížecí palírny dekretem knížecí dvorní kanceláře z 20. září 1787 za 200 zlatých, neobdržel ale nájem práva pálení kořalky v obcích komory. Avšak magistrát podal proti přenechání palírny kořalky protest u knížecí dvorní kanceláře, pod záminkou, že nový nájemce neprokázal svou příslušnost mezi tolerované Židy ve Slezsku. Zástupci města se obávali obchodních záměrů nového nájemce, který byl spatřován jako nebezpečný konkurent měšťanské palírny kořalky. Následkem toho nařídil krajský úřad výnosem ze 4. prosince 1787 zrušení pronájmu Kohnovi. Poté, co si Kohn zajistil doklad o příslušnosti k "tolerovaným" Židům, byla 1. července 1788 uzavřena nájemní smlouva pro období do 31.12. 1790. Tato smlouva byla pak ještě obnovena 1. ledna 1791, a sice na tři roky do 31. prosince 1793. Kohn se jako nájemce osvědčil.

Lazar Kohn (podepisoval se i jako Kohen), obchodník s vlnou, později také distributor tabáku a obchodník s kůžemi v Bruntále, usiloval společně se svým bratrem v roce 1787 o získání nájmu knížecí palírny v Krnově, a opakovaně se tehdy zdržoval ve městě. Později se často objevoval před městským soudem v Krnově, jako v roce 1791 při vymáhání dlužné sumy od jednoho svého zákazníka, nebo v roce 1793 jako právní zástupce svého bratrance Hirsche Kohna v Opavě, pro kterého nechával vymáhat magistrátem dluhy za vlnu od šesti krnovských občanů, nebo v následujícím roce, aby dosáhl zástavního práva na majetek jednoho neplaticího zákazníka, nebo aby dosáhl zapsání dlužné pohledávky do gruntovní knihy. Příležitostně přicházel do města také v devadesátých letech, aby zde dodával vlnu tkalcům.

Dále je ještě zmíněn Isak Blühdorn, dříve nájemce palírny ve Městě Albrechticích, který si pronajal knížecí palírnu v roce 1793 jako následník Salomona Kohna. Roku 1796 byla nájemní smlouva zrušena, protože nájemce zůstal dlužen nájem 95 zlatých, které musely být vymáhány. Také dva jeho příbuzní, kteří měli stejné příjmení, zaměstnávali krnovský městský soud. Benjamin Blühdorn, měl proces proti Josefu Theimerovi z Nových Purkartic (Neubürgersdorf) kvůli urážce, kterou mu tento způsobil, a Moses, jiný příbuzný od Blühdornů, žijící ve Městě Albrechticích, uplatňoval u krnovského magistrátu žalobu o pohledávku.

Kromě toho pobývala ještě v Krnově obchodnice s medem, jménem Rachel, v devadesátých letech opakovaně jmenována jako uživatel městské váhy. Její příjmení je neznámé. Možná je identická s dříve jmenovanou "tabákovou" Židovkou (Tabakjüdin).

V Krnově byla zaznamenána i přítomnost řady židovských obchodníků, kteří zde nebydleli, ale navštěvovali se svým zbožím krnovské trhy (pět velkých výročních trhů se konalo po církevních svátcích). Za tímto účelem přicházeli:

- z Osoblahy (Hotzenplotz): obchodník s kaštany Schmolle a obchodník s vlnou Buchbinder,
- z Hranic na Moravě (Mährisch Weisskirchen): obchodníci s vlnou Pinkus Büchler, Philipp Beck, Michael Beck, Jakob Widder, Salomon Dittel, David Drisch, Gabriel Strass a Löbl, a obchodník s mosazí Jakob Leschner,
- z Lipníka (Leipnik): obchodníci s vlnou Abraham Täuber, Jakob Widder, snad příbuzný stejnojmenného obchodníka s vlnou z Hranic, Israel Tauber, Emanuel Dauber (Tauber), Aaron Schröter, Samuel Heller a Jakob Heller, Jakob Schrötter, Michael Klein a Jakob Kulka,
- z Bílska (Bielitz): obchodník s vlnou Mener Weisser,
- z Těšina (Teschen): obchodník s vlnou Moses Löwenstein,
- z Úsova (Mährisch Aussee): obchodník s vlnou Selig Löbl,
- z Polska: obchodník s medem David Götz.

Obyvatelstvo nebylo v mnohých případech vůči Židům příliš dobře naladěno; když se Salomon Kohn v roce 1787 snažil o pronájem práva pálení kořalky v knížecích obcích, postavili se proti tomu obecní rychtáři. K jedné z událostí, které vyvolávaly nevráživost vůči Židům, došlo v roce 1779 – židovští obchodníci v čase, kdy Krnov byl obsazen pruskou armádou, údajně vykoupili ve městě a jeho okolí všechnu slámu, jež byla k dispozici, a tu potom zpět prodávali draze městu, které se muselo starat o ubytování pruských vojsk. Odpor proti Židům byl obzvláště patrný tehdy, když se jednalo o peněžní či obchodní zájem. 26. července 1777 údajně projednávala městská rada nabídku jednoho židovského obchodníka, že dá městu k dispozici kapitál 10 tisíc zlatých s čtyřprocentním úročením na období 30 let, během kterých by půjčka nebyla vypovězena. Přijetí pro město výhodné nabídky pravděpodobně zabránila nechuť radních “do něčeho se pouštět s Židy”.

Novodobá Židovská náboženská obec v Krnově

Reformy císaře Josefa II. V závěru 18. století přinesly pokrok v liberalizaci podmínek pro život židovské menšiny v Rakousko-Uhersku. Od 24.12.1821 mohl tkalcovský cech v Krnově přijímat učně židovského původu.

Novodobé židovské osídlení Krnova začíná v 19. století - až revoluční rok 1848 totiž znamenal širší občanská práva a větší svobodu pohybu pro židovské obyvatelstvo. V Krnově tehdy žilo 5 židovských rodin, r.1860 už 17 rodin. K prvním třem židovským rodinám které si po roce 1848 koupily dům v Krnově, patřily rodiny Wolfa Schulhabera, J. Goldbergera a Nathana Fleischmanna. Roku 1853 byl ustaven náboženský spolek - Kultusverein, komunita získala i svého učitele náboženství a kantora. Bohoslužby se konaly v pronajatém sále tkalcovské školy. Náboženský spolek se v letech 1876-1877 změnil na samostatnou židovskou obec - Israelitische Kultusgemeinde Jägerndorf, čítající tehdy 450 věřících. Do Krnova přicházeli Židé z různých míst, ve větším počtu kromě Osoblahy také z moravských měst Lipníka nad Bečvou (Leipnik) a Velkého Meziříčí (Meseritsch), jednotlivci pak i z Haliče a dalších míst.

Prostorný a výstavní templ, jak se v Krnově vždy říkalo budově synagogy, byl postaven v letech 1870-71 na místě zasypaného příkopu u dřívějších městských hradeb majitelem nejstaršího krnovského stavebního podniku Ernstem Latzelem, v neorománském slohu. Vnitřní výzdoba, ze které se zachoval především krásný dřevěný kazetový strop a dekorativní loubí na galeriích, pak vykazuje charakteristické rysy tzv. maurského stylu, inspirovaného stavbami sefardských Židů v severní Africe a Španělsku. V podobném stylu byla postavena řada židovských sakrálních staveb v průběhu 19. století, včetně synagog v Ostravě, Olomouci a Opavě.

Celkové náklady na stavbu dosáhly 26.000 zlatých, z toho pěti sty zlatými osobně přispěl rakousko-uherský císař Franz Josef I. - není bez zajímavosti, že město Jägerndorf bylo známo svou oddaností císaři.

V roce 1898 byla synagoga vybavena varhaním nástrojem se 12 registry, 2 manuály a jedním pedálem od známé krnovské firmy bratří Riegerů. Varhany nejsou pro židovskou bohoslužbu nijak typické, v podstatě byly používány pouze v německých reformovaných obcích (jak na území Německa, tak v Rakousko-Uhersku).

Ačkoliv izraelitská obec v Krnově nebyla ortodoxní, v templu byl zachován tradiční princip rozdělení návštěvníků bohoslužeb. Ženám byla vyhrazena místa na galerii, se samostatným přístupem věžním schodištěm. Na vnitřním východním průčelí budovy se nacházela schrána na svitky Tóry (hebr. Aron Ha Kodeš), zakrytá vyšívanou barevnou oponou. Nad tímto prostorem byl podle písemných záznamů umístěn pěvecký chór. Muži, účastníci se bohoslužeb a slavností v hlavním chrámovém prostoru, měli k dispozici dřevěné lavice, buď s přihrádkami, nebo skříňkami na modlitební knížky. Bohoslužebnou řečí, znějící kdysi převážně ve zpívané podobě, bylaaškenázská forma hebrejštiny, typická pro německy nebo jidiš mluvící židovské obyvatelstvo Evropy (narozdíl od tzv. sefardské formy, používané v oblastech severní Afriky, Španělska a částečně Blízkého východu). Muži pochopitelně směli vejít do budovy pouze s pokrytou hlavou. Ke slavnostním příležitostem (např. svátek stánků, svatby apod.) sloužila malá zahrada u západní stěny

synagogy.

Jedna z původních součástí templu se dodnes nachází na půdě. Není to však Golem jako v Praze, nýbrž kamenné desky s hebrejským zkráceným textem Desatera Božích přikázání, umístěné původně na venkovním východním průčelí budovy - do dnešní Soukenické ulice (dříve Tempelring).

Od roku 1873 sloužil obci také nový židovský hřbitov s obřadní síní, zřízený na stráni pod kopcem Cvilínem (Burgberg), se vchodem z Opavské ulice. Mimo jiné je na něm zajímavý pomník židovským vojákům, zemřelým v letech 1914 - 1918. Ke společenským a národně probuzeneckým účelům byly židovským občanům k dispozici sdružení "Zion" či ženský spolek - "Israelitische Frauenverein". Slavnostní akce ženského spolku sponzorovali zámožnější továrníci (např. Theodor Flemmich).

Během 1. světové války bylo možno v Krnově vidět mnoho ortodoxních Židů včetně jejich tradičního oblečení - šlo o uprchlíky z Haliče, hledající pomoc u svých souvěrců více ve vnitrozemí po ruské ofenzivě na východě. Celkem pobývalo v okrese Krnov v roce 1916 více než 1.700 uprchlíků z Haliče, z toho samozřejmě jen část byla židovského původu. Veškerou agendu, vykonávání obřadů souvisejících s narozením dětí, obřizek, sňatků, Bar (Bat) micva, pohřbů atd. pochopitelně vykonávala Židovská náboženská obec Krnov, čemuž odpovídají četné zápisy v matrikách (sňatků a pohřbů; matriky narození se žel nedochovaly). Haličský původ je patrný ze jmen a příjmení, vyskytujících se v matrikách – na rozdíl od krnovských Židů měla jen malá část haličských Židů německá jména a příjmení.

Kromě uprchlíků se v Krnově nacházeli i někteří židovští důstojníci a vojáci rakousko-uherské armády (vedle stálé posádky byla tehdy ve městě např. i škola pro záložní důstojníky atd.) a dokonce i několik ruských válečných zajatců židovského původu. Počet vojáků rakousko-uherské armády židovského původu z okresů Krnov a Město Albrechtice, bojujících na všech frontách 1. světové války, lze odhadnout na řád několika desítek. Celkem z obou okresů bylo ve válečné službě asi 8 tis. lidí (20% obyvatelstva), zahynulo 1,5 tisíce lidí. Osm židovských vojáků je pohřbeno na krnovském židovském hřbitově, může však jít o vojáky původem z iných regionů, kteří pouze zemřeli na následky zranění a nemoci v krnovském lazaretu. Místní krnovské noviny přinesly v červnu 1920 zprávu o návratu vojáka židovského původu Ernsta Pollaka z Ruska (vrátil se pravděpodobně s českými legiemi z Vladivostoku).

Ve volbách v červenci roku 1919 měli krnovští voliči tyto preference: z více než 8 tis. voličů dalo přibližně 50% hlas sociální demokracii, téměř 20% volilo německou národní stranu (v rámci tohoto politického směru německých nacionalistů byly silné antisemitské tendence), 15% voličů podpořilo křesťansko-sociální stranu. Voleb se účastnila i malá židovská strana, založená po roce 1918 v Praze, která v Krnově obdržela 117 hlasů (kolem 1%), i česká strana se 177 hlasy.

Vývoj počtu židovských obyvatel v Krnově udává následující tabulka:

Rok	Počet židovských obyvatel	% podíl z celkového počtu obyvatel Krnova
1848	5 rodin	-

1880	392 osob	3,3% obyvatel
1890	570 osob	4% obyvatel
1900	534 osob	3,6% obyvatel
1910	459 osob	2,8% obyvatel
1921	385 osob	1,3% obyvatel
1930	318 osob	1% obyvatel
1936	344 osob	1,1% obyvatel
1960	22 osob	0,1% obyvatel

Nutno ovšem poznamenat, že počty členů židovské náboženské obce se nemusely nutně shodovat s počty občanů židovského původu, kteří se mohli hlásit i k jiným náboženstvím, a na druhou stranu se počty členů náboženské obce zcela jistě neshodovaly s národnostními statistikami. Například v roce 1921 udávalo židovskou národnost pouhých 128 občanů, ostatní členové židovské obce se považovali převážně za Němce izraelského vyznání (konfesně bylo Židů v roce 1921 evidováno 385). Ve Městě Albrechticích (Olbersdorf) se v roce 1921 přihlásili k židovské národnosti 4 občané, ale k židovskému vyznání 21 lidí.

Pokles počtu židovských obyvatel Krnova po roce 1890 je způsoben zejména jejich migrací do větších měst (Viedeň, Brno, Ostrava, Praha), není vyloučeno, že někteří jednotlivci z regionu odešli i do USA. Po roce 1920 pak sionisticky orientovaní Židé odcházeli i do Palestiny, centrum sionistických organizací bylo tehdy v nedaleké Ostravě. Z krnovských občanů odešel v roce 1933 do Palestiny Walter Braun, pozdější generál izraelské armády. Zatímco počet židovských obyvatel Krnova v letech 1890-1930 klesal, celkový počet obyvatel Krnova rychle rostl v souvislosti s prudkým rozvojem místního textilního průmyslu.

Příslušníci židovské komunity dosahovali vyššího vzdělání, než průměrný vzorek tehdejší krnovské populace. Za období 1878-1914, kdy se podíl židovských obyvatel Krnova pohyboval v rozmezí 2,5-4% z celkového počtu obyvatelstva (s maximem kolem roku 1890 – 4% obyvatel) dosáhl podíl maturantů židovského původu na krnovské vyšší reálce za toto období téměř 7% z celkového počtu absolventů. Za období 1915-1938, kdy relativní podíl židovského obyvatelstva Krnova postupně klesal z necelých 3% pod 1%, činil počet maturantů židovského původu přibližně 3,5% z celkového počtu absolventů. Vysoké zastoupení měla židovská komunita v právnických a lékařských profesích.

Z řad židovské obce vzešli význační krnovští podnikatelé a osobnosti, např. lékaři Dr. Heinrich Husserl (vrchní lékař okresu Krnov na okresním hejtmánství), Dr. Oskar Buber, Dr. Leo Feldmann (pravděpodobně lékař u krnovské vojenské posádky), Dr. Leopold Schmelz, Dr. Samuel Schwarz, soudce Dr. Erwin Kunewälder, rada zemského soudu Dr. Eisler, advokáti Dr. Leopold Mondschein, Dr. Karl Eisler, Dr. Arthur Goldberger, zakladatel prvního privátního bankovního domu v Krnově B.M. Goldberger a jeho pokračovatel Oskar Goldberger, poštovní ředitel Hugo Braun a Ing. Josef Baar (ve třicátých letech přednosta židovské obce), majitelé textilních továren W.J. Bellak a pokračovatelé Otto a Emil Bellakovi, bratři Kulkové (majitelé textilní firmy na Na Ostrově), Alois Lemberger (zaměstnával více než 300 pracovníků), továrník Tepperwein, majitelé pletáren Samuel Löwy a jeho pokračovatel Adolf Löwy, podnikatel S. Nettel, velkoobchodník s textilem F. Schulhaber a pokračovatel Adolf Schulhaber (jehož bývalý obchodní a obytný dům v rohu hlavního krnovského náměstí byl v roce 1999 krásně zrekonstruován) nebo majitelé obchodního textilního paláce "Tuchhaus Silesia" - pánové Geiringer a Reitler. Menší textilní firmy či obchody měli také Samuel Berl, Arthur Bloch, Sigmund Goldberger, bratři Joklové, Edmund Löwin, Sigmund Wolf, Alois Raubitschek, F. Schmelz, punčochové zboží vyráběl J. Spitzer, zlatnictví a prodej hodinek provozovala rodina Goldbergerových. Na krnovské vyšší reálce vyučovali profesori Karl Weinfeld a Dr. Siegmund Langschur.

Vedle textilní výroby, pro kterou se městu dostalo názvu "Slezský Manchester", byla v Krnově dalším důležitým odvětvím s téměř sto procentní židovskou účastí výroba likérů. Nejstarší likérku založil roku 1854 Adolf Pollak, k dalším likérníkům patřili např. Jakob Bäuml, Ferdinand Lichtwitz, Langer & Rösner, Heinrich Reik a zejména pak Siegfried Gessler, dvorní c. a k. dodavatel likéru "Altwater" (Praděd). Pečivo produkoval Anton Langer. S uhlím obchodoval Albert Weinreb, s železem M. Steinsberg, speditérství se věnoval Alfred Dewidels (sídlo firmy na jižní straně dnešního Hlavního náměstí, v blízkosti radnice). Restauraci s obrovskou prosklenou verandou s kapacitou 200 hostů a společenskou zahradou vybudoval v městské výletní části Ježník (Mösning) Gottfried Grünspan.

Za dobu svého trvání měla židovská obec v Krnově celkem dva rabíny. Od roku 1872 tuto funkci zastával Anselm Anschowitz (narozen 1837, před příchodem do Krnova působil jako učitel náboženství v Kyjově, zemřel 1911), a to až do roku 1907, kdy odešel do penze. Na jeho místo nastoupil Dr. David Rudolfer (narozen 1871; jako rabín působil již od roku 1901, v Krnově oficiálně od září 1907, zahynul v Terezíně 1942), syn posledního osoblažského rabína Mosese Rudolfera, který zemřel roku 1926 v Krnově. Rabín zároveň vedl matriky (narození, svatby, pohřby), zástupcem matrikáře byl ve 30. letech Dr. Leopold Mondschein. Obec dále zaměstnávala vrchního kantora, varhaníka a chrámového zřízence (Tempeldiener). Funkci vrchního kantora vykonával od roku 1908 (pravděpodobně do roku 1937) Herrmann Behr (působil v Krnově i jako učitel hudby), jména varhaníků, kteří však zřejmě nebyli příslušníky obce, jsou známa dvě: Prof. Konrat Schmitz (pravděp. do r. 1936/37) a Rudolf Franke (zemřel 1938). Chrámového zřízence dělal ve 30. letech Jakob Seller, který pocházel z Haliče, stejně tak jako jeho manželka.

Pod krnovskou obec spadala též menší židovská komunita v Bruntále (Freudenthal), s modlitebnou a vlastním hřbitovem (o historii Židů v Bruntále blíže pojednává kapitola Židé v regionu Bruntálu). Funkci kantora a náboženského učitele (v podstatě rabína - neoficiálně), ale také např. "košeráka" v jedné osobě tam vykonával ve 30. letech Jakob Glück. Obě skupiny pod hlavičkou "Die israelitische Kultusgemeinde Jägerndorf" pak měly společné zastupitelstvo (představenstvo), volené z vážených osobností, účastnících se aktivně židovského náboženského a kulturního života, a společnou pokladní komisi, rovněž z volených zástupců židovské komunity obou měst, resp. i dalších obcí regionu.

Židé v době okupace

Po záboru pohraničí německou armádou zůstala v regionu Krnova méně než třetina židovských obyvatel, ostatní uprchli do vnitrozemí "zbytkové" Československé republiky, zejména do velkých měst (Ostrava, Brno, Olomouc, Praha), ale i do menších měst, kde měli zázemí u svých

příbuzných (Kyjov, Prostějov). V pasti nacistického teroru se ovšem ocitli i tito Krnované po obsazení zbytku republiky v březnu 1939. Dále do zahraničí odešli Adalbert Löwin (Bert Levin) - Anglie, Leo Geiringer s rodinou - Anglie, Hermann Behr – Švédsko, rodina Joklových, Dr. Sigmund Langschur a další. Kolem těch, kteří zůstali v Krnově, se začal svírat kruh, ze kterého nebylo úniku. Nacisté vyhotovili podrobné seznamy místních židovských občanů. Židé byli připraveni o své živnosti, vyhození z práce a děti ze škol. Žili určitou dobu ze svých úspor, z prodeje svého bytového zařízení, byli vydržováni svými nežidovskými-árijskými partnery (řada manželství v Krnově byla smíšená, převážně německo-židovská), jedna starší žena židovského původu byla podporována církevní charitou. Nacisté provedli soupis majetku Židů a tento majetek zkonfiskovali. Většina krnovských Židů byla transportována v roce 1942 to Terezína a odtud dále do vyhlazovacích táborů Osvětim, Piaski, Bergen-Belsen, Dachau, Baranoviči, Treblinka, kde až na výjimky zahynuli. Židé, žijící ve smíšených manželství, byli deportováni do Terezína v lednu 1945 (z Krnovanů zřejmě Arthur Dewidels). Z těch, kteří byli v koncentračních táborech, se osvobození dočkali Arthur Dewidels, Anna Grünspan, Rosa Grünspan (osvobození v Terezíně), Heinrich Reik (přežil Terezín, Osvětim, osvobozen v obci Friedland). Osud většiny předválečných židovských obyvatel regionu Krnova však není zdokumentován. V letech 1941 - 45 byl malý koncentrační tábor pro židovské ženy, pobočka tábora Osvětim, dokonce v Bruntále. Podobný tábor byl v nedaleké obci Světlá (Lichtward), avšak dosud není zjištěno, že by se v těchto táborech nacházeli Židé pocházející přímo z Bruntálska či Krnovska.

Jako jedna z mála synagog v regionu byla krnovská synagoga uchráněna zničení v době nacistické éry. Pouze dvě synagogy na území bývalého rakouského Slezska (druhá je v Českém Těšíně) nepodlehly destrukci během tzv. Křišťálové noci 9. listopadu 1938, či zničení v pozdějších letech vlády nacistů. Podle různých podání zůstal templ stát přičiněním jak prostých občanů, tak demokraticky smýšlejících městských úředníků (na dotaz z říše, zda v Krnově ještě stojí synagoga, byla dána odpověď, že je z ní tržiště). Došlo však ke zničení interiérového vybavení, demontáži varhan (které v průběhu 2. světové války zmizely neznámo kam) a přeměnu - znesvěcení budovy využitím coby městské tržnice. Potřeba kryté tržnice stran města byla ale fakticky také jedním z důvodů záchrany synagogy.

Problém nevyplacených pojistek židovských spoluobčanů z regionu

I židovských spoluobčanů z regionu Krnova a Bruntálu se týká problém nevyplacených pojistek. Mnohé rodiny uzavíraly v předválečném období kapitálové pojistky, kombinující pojistnou ochranu se spořením. Šlo jak o životní pojistky, tak i pojistky na vzdělání, případně na věno dcer. Běžné byly i majetkové pojistky. Na internetové adrese <http://dental.huji.ac.il/szekely/tcdb/list2.txt> je uveden seznam 16.322 pojištěnců židovského původu, kteří měli pojistky u Allianz, Generali, Winterthur, Nordstern a dalších ústavů. Tento seznam zahrnuje pojištěnce ze středoevropských zemí – Polska, Maďarska, Slovenska, České republiky, Rakouska, Bulharska, Německa a uvádí jména, příjmení, poslední známébydliště pojištěnců a pojišťovnu, ve které byla pojistka sjednána. Pojistky u pojišťovny Generali měli uzavřeny tito Krnované: Beck Leo (obchodník), Berl Otto, Dr. Berl Fritz, Defris Helene, Dewidels Arthur (speditér), Dr. Ebel Benjamin, Eibuschitz Rudolf, Dr. Eisler Karl (advokát), Frank Ludwig, Geiringer Fritz (obchodník, spolumajitel Tuchhaus Silesia, zavražděn v Dachau), Holz Arthur (obchodník, zavražděn v Baranoviči 1942), Jokl Paul, Katz Emil, Klein Rudolf, Kohn Hugo, Lichtwitz Otto, Liebermann David, Lustig Leo, Dr. Reichenbaum Otto, Reik Heinrich (výrobce likérů, přežil Terezín a Osvětim) a Titze Weiss Anna. Další pojištěnci byli z Bruntálu - Berger Hugo, Ullmann Josef – a z Malé Morávky Mayer Josef. Životní osudy většiny těchto občanů nejsou známy, pojistky s největší pravděpodobností nebyly nikdy vyplaceny ani dědicům. Dědici, pokud existují, mohou nyní uplatňovat své nároky u Mezinárodní komise pro vypořádání pojistek obětí holokaustu. Tato komise v případech oprávněných nároků vyplácí kompenzaci zanevyplacené pojistky.

Židovská komunita v Krnově v poválečném období

Po 2. světové válce byla v Krnově židovská náboženská obec obnovena, avšak téměř bez návaznosti

na předválečnou obec (kontinuitu s předválečnou obcí reprezentovalo pouze několik jednotlivců – např. Hugo Müller, Bertha Losert). Velká část předválečných členů zahynula, ti kteří emigrovali před válkou, zůstali většinou ve svých nových domovech. Zajímavé např. je, že jeden z rodáků, Bert Levin, navrátil se v uniformě československého vojáka britské armády, odcestoval raději zpět do Anglie - kam uprchnul původně před nacisty, kvůli způsobu, kterým v Krnově těsně po skončení války zacházeli noví čeští vládcí původním německým obyvatelstvem!

Židovskou komunitu dále výrazně oslabil emigrační vlna v letech 1948-1950, směřující především do Izraele. Nepočtená poválečná židovská obec měla modlitebnu vsoukromém bytě a později byla změněna na synagogální sbor, činný do roku 1958. Zbytek věřících pak v následujících letech přešel pod správu Židovské obce Ostrava. Z domu správce židovského hřbitova se stal rodinný dům. Na krnovském židovském hřbitově jsou však poslední pohřby známy v letech 1968 a dokonce 1976. V osmdesátých letech byl hřbitov zrušen (v důsledku politického tlaku), hodnotnější náhrobky byly prodány do kamenictví, většina dalších poškozena i rozkradena. Z části hřbitova se stala zahrádkářská kolonie.

Objekt synagogy sloužil v poválečné době jako skladiště a od roku 1962 byl využíván Státním okresním archivem. Tečku za tímto využitím učinila povodeň v roce 1997, která zničila četné materiály archivu a poškodila i samotný objekt synagogy. Krnovská pobočka Okresního archivu Bruntál přesídlila do Bruntálu a od té doby je budova prázdná a nevyužitá.

Za účelem opravy a budoucího kulturního a společenského využití budovy, která je vzácnou kulturní památkou (mimo jiné se jedná o jedinou synagogu s dvojvěžím na průčelí nacelém území nynějšího českého Slezska a Moravy dohromady), rovněž vzniklo občanské sdružení Krnovská synagoga, které vypracovalo projekt na využití templu.

Židovské rodiny z regionu ve světě

Potomci židovských rodin z regionu jsou rozseti po celém světě: Velká Británie (Pollakovi, Bert Levin, Peter Briess), SRN (Dr. Manuel Lichtwitz), Rakousko (Robert Granger – potomek rodiny Geiringer), USA (dcera Fritze Jokla Miryam Salter, rodina Behr, potomci rodiny Beckových z Horního Benešova), Kanada (H. Langschur), Izrael (Fritz Jokl a syn Gideon Jokl, Hans Pollak – později přijal jméno Porat – a syn Michael Porat, Bedřich Adler, rodina generála Avnera Bar-On, potomci Dr. Arthura Goldbergera, rodina Dr. Jakova Adlera, Leo Schwarz), Chile (Carlos Goldberger), Mexiko (Erica Campbell, rozená Ziemlich). Mnozí zjmenovaných navštívili Českou republiku i po pádu totalitního režimu v roce 1989, aby poznali lépe domov svých předků. Řada z těchto občanů se ucházela o restituci majetku po svých předcích, bohužel vesměs neúspěšně. Židovský majetek přešel zavalí většinou do rukou německých fyzických a právnických osob, a po válce byl zestátněn na základě Benešových dekretů. Tyto nemovitosti nebylo pak možné zpět získat.

Židé v regionu Bruntálu

Podle dostupných záznamů žilo již v roce 1795 v Bruntále 16 Židů, kteří však nevlastnili žádnou nemovitost, byli přihlášení v domech nežidovských vlastníků. V průběhu 19. století, po odbourání diskriminujících předpisů, se počet židovských obyvatel zvýšil, a v roce 1930 již žilo na Bruntálsku 106 osob židovského původu. Včlenění dle místa bydliště vykázal Bruntál 73 osob, Horní Benešov 15, Skrbovice a Kunov 5, Malá Morávka 3, Lichnov 3, Leskovec nad Moravicí 3, Mnichov 2 a Rázová 2 židovské obyvatele. Řada z nich se prosadila v různých oblastech podnikání, i v lékařských a právnických praxích.

Potřebám židovské komunity v Bruntále sloužila soukromá modlitebna a menší hřbitov. V Bruntále nebyla samostatná židovská náboženská obec, pouze náboženský spolek, podléhající rabinátu v Krnově. Bruntálská židovská komunita tak byla součástí Židovské náboženské obce Krnov, v představenstvu obce byli bruntálští zástupci. Pro péči o věřící židovského vyznání v regionu Bruntálu byl včleněn funkcionář ŽNO Jakob Glück, který i vyučoval náboženství děti židovských rodin z Bruntálu, Horního Benešova a okolí.

V okrese Bruntál byl široce rozvinut zejména textilní, dřevozpracující a potravinářský průmysl. Ve všech těchto odvětvích patřily firmy židovských vlastníků k největším. Například rodina Berl provozovala pod firemním označením Max Berl&Söhne závody na zpracování dřeva - pily v Bruntále (bruntálský závod se nacházel nad železničním nádražím), Starém Městě, Suché Rudné a Karlovicích. Firma Sigmund Kohn&Sohn vedla před a po první světové válce v Bruntále velmi významný obchod s obilím, uhlím a stavebními materiály, stejně jako pražírnu kávy. Rodina Nathana Hamburgera byla usazena v Bruntále již roku 1864. Nathan Hamburger v roce 1870 převzal bývalý měšťanský pivovar, který později - roku 1911 prodal Řádu německých rytířů. Nathan Hamburger dále založil likérku s drožd'árnou a sladovnou a zabýval se rovněž výrobou mýdla. Jeho firma Hamburger&Co se stala akciovou společností, kromě bruntálských provozů založila i filiálku ve Fulneku. Negativní dopad na rozvoj této firmy mělo od roku 1926 zavedení povinných dodávek jednotlivých komodit (cukru, piva, lihovin) státu.

Významný podíl na hospodářském rozvoji Bruntálu prokázala rodina Marburg. Předkové této rodiny přišli pravděpodobně v sedmdesátých letech 17. století z Vídně nejprve do Osoblahy, a v průběhu 19. století do Bruntálu. Textilní podnik byl založen Gustavem Marburgem roku 1878, a roku 1892 jako první v Bruntále zprovoznil strojní tkalcovnu. Firma Gustav Marburg&Söhne vyráběla látky – lněná plátna a stolní prostírání. Tato firma zaměstnávala roku 1913 okolo 1.400 pracovníků na více než 450 tkalcovských stavech (zhruba 50% výrobních kapacit bruntálských textilních závodů). Firma byla největším zaměstnavatelem ve městě. Na řízení firmy se kromě Gustava Marburga podíleli i synové. Také tato firma postupně oslabilu svou pozici – vlivem ztráty odbytišť po rozpadu Rakousko-Uherska a v důsledku hospodářské krize se počet zaměstnanců v roce 1930 snížil na 400 osob. Po roce 1945 se závody Gustava Marburga staly součástí podniku Moravolen Bruntál.

Vedle jmenovaných rodin Berl, Hamburger, Kohn a Marburg působili v Bruntále ještě zubní lékař Ferber, gymnaziální profesor Dr. Arnold Hermann (člen představenstva ŽNO v Krnově), advokát Dr. Spitzer, rodina obchodníka s přízí Goldbergera, chemik Dr. Walter Pollak - pozdější státní tajemník prvního izraelského prezidenta Bena Guriona, obchodník s textilem Adolf Oppenheim a výrobce prádla a obchodník Max Konstandt. Na krnovském židovském hřbitově je pohřben Jacob Konstandt, obchodník z Bruntálu.

Židé žili také v Horním Benešově. Známé byly hornobenešovské židovské rodiny Beck a Oppenheim. Jako první přišel do Horního Benešova Jakob Oppenheim okolo roku 1795. Jeho syn Josef zřídil roku 1852 výrobu likérů a ovocných šťáv. Likér s ochrannou známkou "Berggeist" (horský duch) si získal velkou oblibu u odběratelů. Rodina Julia Becka vedla v Horním Benešově "Hostinec u modrého lva" na náměstí Ringplatz, syn Dr. Arthur Beck působil ve stejném domě jako lékař. Rodina Josefa Becka zahájila roku 1870 vlastní výrobu tkaného zboží a vybudovala z ní po první světové válce strojní tkalcovnu. V Horním Benešově byly kromětoho usazeny i další židovské rodiny - obchodník s textilem Ernst Reich, lékař Dr. Gustav Dreikurs a advokát Dr. Siegfried Tauber. V Lichnově provozoval obchod Moses Welsch.

V domě bruntálského továrníka Benno Marburga na Kostelním náměstí se scházeli členové společnosti "Schlaraffia". Tato organizace byla založena v roce 1859 v Praze a později se rozšířila do mnoha dalších měst a zemí. Společnost sdružuje lidi uměleckého zaměření. Ceremoniály společnosti parodují rytířské časy a satiricky zpodobňují nafoukanost šlechty a úřednictva. Ke zvyklostem společnosti patří i používání kuriózních titulů a řádů. Vedení bruntálské společnosti "Schlaraffia" bylo v rukou tří "Velkolepostí" – Benno Marburg, Otto Hamburger a profesor Karl Weiss. Ve stanovách společnosti jeurčeno, že se na setkáních smí používat pouze němčina. Členem mohl být každý, bez ohledu na národnost či náboženství, na schůzkách byly vyloučeny diskuse o politice, obchodu a náboženství. Bruntálská "Schlaraffia" zanikla po obsazení pohraničí v říjnu 1938.

Známou provaznickou továrnu v Kunově u Bruntálu založil roku 1897 Sigmund Perutz. Firma vyráběla širokou škálu konopných provazů a lan pro zákazníky z celé Evropy. Na řízení firmy se

později podíleli i synové Sigmunda Perutze – Leo a Bedřich. Holokaust přežila pouze jediná členka rodiny. Továrna byla až do devadesátých let součástí podniku Juta. Po šestiletém restitučním sporu byla restituentce vrácena pouze nemovitost – doslova pouze holé zdi. Strojní zařízení, včetně několika původních předválečných strojů firmy Perutz, bylo vystěhováno do jiných závodů.

Po nástupu Hitlera k moci v roce 1933 zesílily nacionalistické tendence i v řadách německého obyvatelstva Bruntálska. Mnozí Němci se zapojili do aktivit sudetoněmecké strany Konrada Henleina. Množily se projevy odporu vůči Československé republice i projevy nenávisti vůči Židům (pro úplnost je nutné dodat, že vždy existovaly i skupiny německého obyvatelstva, loajální vůči státu – zejména v řadách sociálních demokratů). K odpornému projevu rasové nenávisti došlo 26.11.1935 v Kunově, kde bruntálský aktivista sudetoněmecké strany Karl Scheithauer zavraždil Waltra Rosenzweiga, vedoucího továrny Sigmund Perutz. Motivem činu vraha, který svou oběť ani osobně neznal, byl židovský původ Waltra Rosenzweiga, a jeho snaha prosadit postavení české menšinové školy v Kunově. Zločin byl spáchán zřejmě z podnětu bruntálských předáků sudetoněmecké strany. Scheithauer po spáchané vraždě uniknul spravedlnosti do Německa, po obsazení Bruntálu německou armádou v roce 1938 se vrátil zpět. Krátce před osvobozením Bruntálu ruskými vojsky v roce 1945 Scheithauer uprchnul, a jeho zločin zůstal pravděpodobně nepotrestán.

O takzvané “křišťálové noci” z 9. na 10.listopadu 1938 vypálili nacisté řadu synagog, včetně opavské. Z židovské modlitebny v Bruntále byly vyházeny na ulici knihy a dokumenty a poté zapáleny na místním stadiónu. Velká část členů místní židovské komunity odešla po záboru pohraničí nacisty do vnitrozemí Československa, někteří dále do exilu v Anglii (např. Otto Spirman se svým otcem), USA a Jižní Americe. Také řada bruntálských Židů zahynula v koncentračních táborech.

Od roku 1941 se v Bruntále začal projevovat nedostatek pracovních sil, protože zhruba 25% mužů bylo odvedeno na frontu. Vznikly problémy se zabezpečením provozu v přádelnách lnu v regionu Bruntálu. Proto byl v areálu textilního závodu Emericha Macholda vytvořen lág pro židovské ženy, které pracovaly v závodech na zpracování lnu. Lág fungoval až do roku 1945.

Po osvobození v roce 1945 již k obnovení bruntálské židovské náboženské obce nedošlo.

Prameny, použitá literatura:

- Almanach ke 120. Výročí založení vyšší reálky a 50. výročí českého gymnázia v Krnově, Krnov, 1995
- Beyer Josef, Dorda Maria, Stadt Jägerndorf bis 1945, Memmingen
- Blucha Vladimír, Klíč k domovu, Krnov, 1995
- Bondy Gottlieb, Dworský Franz, Zur Geschichte der Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien von 906 bis 1620, Praha, 1906
- Bránský Jaroslav, Osud Židů z Boskovic a bývalého okresu boskovického 1939–1945, Boskovice, 1995
- Cassuto Alfonso, Ein unbekanntes Dokument zur Geschichte der Juden in Troppau und Jägerndorf, Berlin, 1930
- Cepek Josef, Bruntál 1213, Bruntál, 1998
- Fiedler Jiří, Židovské památky v Čechách a na Moravě, Praha, 1992
- Gold Hugo, Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brno, 1929
- Gottwald Adolf, Rössler Helmut, Freudenthal und seine Kreisgemeinden, Esslingen, 1991
- Hrček Richard, Hudební život na Krnovsku v letech 1850-1945, Vlastivědné listy č.1/1997

- Klenovský Jaroslav, Papoušek Miroslav, Židovská obec v Olomouci, Olomouc, 1998
 - Klenovský Jaroslav, Židovská obec v Osoblaze, Olomouc, 1995
 - Königer Ernst, Die Juden zu Jägerndorf im Aufklärungszeitalter, Jägerndorfer Ländchen č.1 a 2/1927
 - Kuča K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I-II, Praha, 1996-8
 - Občanské sdružení Krnovská synagoga, Projekt využití krnovské synagogy, Krnov, 1999
 - Pěkný Tomáš, Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha, 1993
 - Schulig Heinrich, Ein Heimatsbrief für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Opava, 1923
 - Vybíral Jindřich, Zatloukal Pavel, Architektura let 1850-1950 v Krnově, Umění č.6/1990
 - Vybíral Jindřich, Jiný dům – Německá a rakouská architektura v letech 1890-1938 na Moravě a ve Slezsku, katalog výstavy, Praha, 1993
 - Zahnáš Petr, Z dějin židovské komunity v Osoblaze, referát ze Slezského vlastivědného sympozia, Opava, 1997
- archiv Městského úřadu v Krnově
fondy Okresního archivu v Bruntále
archiv Památníku Terezin
archiv Židovské obce Olomouc

Publikace “Historie židovské obce v regionu Krnova a Bruntálu” vznikla za spolupráce a podpory těchto partnerů:

- Region spol. s r.o., Mařádkova 17, 746 01 Opava
- Městský úřad v Krnově, Hlavní náměstí 1, 794 01 Krnov
- Židovská obec Olomouc, Komenského 7, 772 00 Olomouc

Děkujeme architektu Jaroslavu Klenovskému za cenné připomínky k textu publikace, panu Vladimíru Bluchovi za poskytnuté materiály, Regině Ševčíkové z Městského úřadu Krnov za spolupráci při vyhledávání podkladů ze stavebního archivu. Zvláštní dík patří Elle Bar-On, Jakovu Adlerovi, Manuelu Lichtwitzovi, Robertu Grangerovi a Bertu Levinovi za životní příběhy jejich rodin. Jsme vděční Ing. Dobrému z Židovské obce Olomouc za spolupráci při vzniku publikace.

Na vzniku publikace se podíleli:

- Jan Stejskal** (nar. 1970), zaměstnáním ekonom. Ve volném čase se věnuje historii regionu Krnova, zajímá se o židovskou kulturu. V současné době je předsedou občanského sdružení Krnovská synagoga. Podílel se na vzniku textové části publikace a přípravě příloh.
- Petr Aharon Tesař** (nar. 1972), pracuje v charitativní organizaci. Aktivně publikuje odborné články z oblasti letecké historie se zaměřením na 1. světovou válku. Vystudoval teologii a zabývá se rovněž historií Slezska. Podílel se na vyhledávání pramenů a přípravě kapitoly o historii židovské komunity v regionu Krnova.
- Pavel Stejskal** (nar. 1970), je zaměstnancem stavební firmy. Jeho koníčkem je navštěvování stavebních památek. Spolupracoval na přípravě příloh publikace.
- Pavel Kuča** (nar. 1980), student historie na Masarykově univerzitě v Brně. Považuje se za krnovského patriota, a historie pro něj není jen studijním oborem, ale i koníčkem. Zabýval se přípravou podkladů pro publikaci a vyhledáváním pramenů a informací v archivech a knihovnách.